Scientific Journal
ISLAMIC REVELUTION STUDIES
Vol. 21, Spring 2024, No. 76

Discourse Analysis of *the Second Phase of the Revolution Statement* within Systemic Functional Linguistics

Masoud Kazemi BahmanAbad[1] \ Hossein Bazoubandi[2] \ MoradAli Salandari Rabori[3]

1. MA in Linguistics, Vali-e-Asr University Rafsanjan, Rafsanjan, Kerman, Iran. *masoudhama@gmail.com*
2. Assistant Professor of the Department of Linguistics, Faculty of Foreign Languages, Vali-e-Asr University Rafsanjan, Rafsanjan, Kerman, Iran. *bazoubandi.h@gmail.com*
3. Assistant Professor of the Department of English Language and Literature, Faculty of Foreign Languages, Vali-e-Asr University Rafsanjan, Rafsanjan, Kerman, Iran. *salandari@vru.ac.ir*

Abstract Info	Abstract
Article Type: Research Article **Received:** 2023.08.28 **Accepted:** 2024.03.16	One of the most important high-level documents in the political life of the Islamic Revolution of Iran is the statement known as the second step statement. Despite the undeniable importance of this statement, there have been less theoretical studies to analyze its linguistic components for a better understanding of its discourse. Therefore, this research with a descriptive-analytical method, using the role-oriented linguistic approach of Halliday and Matthiessen (2014), will analyze the ideological and interpersonal trans-roles of this statement in order to find out how the writer's experience of the statement is represented in the real world and also to reflect the way of exchanging the meaning between the writer and the audience better. The results obtained from the study of intellectual and interpersonal trans-roles based on the dominant frequency of material, relational and mental processes and the dominant material construction of clauses with absent subject, present tense, positive polarity and predicative aspect indicate a clear, decisive and realistic discourse.
Keywords	Islamic Revolution, Ayatollah Alozma Khamenei, Second Step Statement, Discourse Analysis, System-Based Role-Oriented Linguistics, Ideological Role, Interpersonal Role.
Cite this article:	Hashemizadeh, Seyed Hossein, Amir Mohsen Irfan, Reza Bigdelu & Amir Siahpoosh (2024). The idea of de-antiquarianism in Iran during the era of the Islamic Revolution (Etymology and intellectual criterion). *The History of Islamic Culture And Civilization*. 15 (1), 173-194. DOI: ??
DOI:	??
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

The statement known as the "Second Phase of the Revolution" is a paramount document in the political landscape of the Islamic Revolution of Iran. Despite the undeniable significance of this statement, theory-oriented studies to analyze the linguistic components in this statement to better understand its discourse have been relatively scarce. Therefore, the present study addresses this gap by employing a functional linguistic approach which views language as a system of choices for conveying meaning within a context. Specifically, we will examine the ideational and interpersonal metafunctions of the statement to gain insights into the author's worldview, the organization of their experience, and the dynamics of meaning exchange between the author and the audience.

Methodology

Employing a descriptive-analytic approach, this study investigates the discourse of the Second Phase of the Revolution statement, grounded in Halliday and Matthiessen's (2014) Systemic Functional Grammar. The analysis begins by manually segmenting the entire statement into individual clauses, serving as the corpus for the study. Subsequently, each clause is examined based on ideational and interpersonal metafunction. The ideational analysis focuses on identifying the six processes employed within the clauses, while the interpersonal analysis delves into the primary tense, subject, modality, and polarity to determine the dominant Mood structure of the statement.

Discussion

The data analysis indicates that among the 500 clauses of the statement, the material processes dominate the statement, constituting 40.62% of the total. Relational processes follow closely at 36.94%, while mental account for 13.54%. Behavioral, verbal, and existential processes make up a smaller proportion of the clauses with 3.29%, 3.1%, and 2.51% respectively. The high frequency of the material process suggests the author places significant emphasis on concrete actions and events; because this process, in addition to objectifying the issues for better understanding and highlighting the main concepts, generally, due to its nature, helps the audience better understand the text. Also, out of a total of 500 clauses, 88.6% of the clauses have a positive and 11.2% a negative polarity. The predominantly positive polarity of the clauses indicates a confident, clear-cut, powerful and assertive tone, grounded in factual evidence. As to the main tense of the clauses, the present tense is used in 8.49% of the clauses, and the past and future tenses in 2.36% and 14% of the clauses, respectively. All types of processes are revealed and represented over time, but the way processes are revealed may differ from one type of process to another. Regarding the modality, in a total of 500 clauses, the most common mood in the statement is the declarative, which is used in 87.6% of the clauses; in the following ranks, the suggestive mood is used in 6.6% and the imperative mood in 5.8% of the clauses, and the frequency of the interrogative modality is also zero. The declarative mood, due to its characteristics of "susceptibility" and "determination in action", is closer to its prototype form in terms of meaning compared to other moods. Therefore, since the discourse of the statement is in the position of a true narrative of the issues, the use of the declarative modality contributes to the factual and assertive nature of the statement which leads to honesty, clarity, and certainty in conveying the message.

Conclusion

The research shows that from an ideational perspective, all six processes are used in the statement in proportion to the importance of the topics, the communicative goals governing the text, and the relevant genre. Therefore, the primary processes, namely material, relational, and mental, have the highest frequency of use, respectively, and the secondary processes, namely behavioral, verbal, and existential, have the lowest frequency, respectively, to represent the author's experience of the external world in language. From an interpersonal perspective, the dominant modal structure of the statement is a clause with an absent subject, present tense, positive polarity, and declarative mood. The overall results suggest a realistic discourse with decisiveness, clarity, and honesty in speech that is prevalent throughout the statement. In essence, the primary focus of the statement is on providing a truthful, realistic, and yet idealistic description of the weaknesses and strengths, activities, measures, programs, and policies that are mainly accessible to human experience through material and relational processes.

References

- Aghagolzadeh, Ferdows. (2006). *Tahlil goftemān-e enteghādi* (*Critical discourse **analysis)***. Tehran, Iran: Elmī va Farhangī. [In Persian]
- Abdollahi, Mohammad. (2018). *Parvandeye gām-e dowom-e enghelāb:* Negāh-e vāgheh-bināneh; maghz-e *bayāniye gām-e dowom-e enghelāb* (The Second Phase of the Revolution File: A Realistic Look; The Gist of the Second Phase of the Revolution Statemen). Retrieved from https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=41707. [In Persian]
- Ashiri, Saeed. (2018). *Parvandeye gām-e dowom-e enghelāb: Dah kārkarde goftemāni bayāniye gam-e dowom-e enghelāb* (The Second Phase of the Revolution File: Ten Discursive Functions of the Second Phase of the Revolution Statemen). Retrieved from https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=41855. [In Persian]
- Baligh, Alireza. (2018). *Parvandeye gām-e dowom-e enghelāb:* Manifesṭ-e Jomhūrī-ye Eslāmī barāye āyande (The Second Phase of the Revolution File: The Islamic Republic's Manifesto for the Future). Retrieved from https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=41725. [In Persian]
- Bazoubandi, H. (2016). *Examining the method of exchange of meaning in the Holy Quran from the perspective of interpersonal function*. [doctoral dissertation, Allameh Tabatabai University]. [In Persian]
- Dabirmoghaddam, Mohammad. (2019). *Zabān-shenāsi-ye nazari (Theoretical Linguistics)*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Fawcett, R. P. (1988). What makes a ‘good’ system network good?, in: J. D. Benson & W. S. Greaves (eds), *Systemic functional approaches to discourse*. Norwood, NJ: Ablex, 1 – 28.
- Ghamami, Seyed Mohammad Mahdi. (2018). Nesbat-sanjiye olgoye paye Islami-Iirani pishraft' va bayāniye gām-e dowom-e enghelāb (A Comparative Study of the "Basic Iranian-Islamic Model of Progress" and the Second Phase of the Revolution Statemen"). *Keyhan-e Farhangi*, *35*(368), 68. [In Persian]
- Gholami, Mahboubeh. (2011). Typological Markedness in Persian (Neshān-dārī radeh-shenākhti dar zabān-e fārsi). *Dastur*, 6, 208-236. [In Persian]
- Halliday, M. A. K. & C. M. I. M. Matthiessen. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. London, Oxford.
- Halliday, M. A. K. & C. M. I. M. Matthiessen. (2014). *Halliday’s Introduction to Functional Grammar*, 4th ed. London, Oxford.

- Eggins, S. (2004). *An Introduction to Systematic Functional* Grammar. New York, Continuum.
- Greenberg, Joseph H. (1966). *Language universals, with special reference to feature hierarchies*. The Hague: Mouton.
- Halliday, M. A. K. & Z. L. James. (1993). A quantitative study of polarity and primary tense in the English finite clause, in: J. M. Sinclair & et al (eds), *Techniques of description: spoken and written discourse*. London and New York, Routledge, pp. 32 – 66.
- Halliday, M. A. K. (2003). *On language and linguistics*. Continuum.
- Martin, J. R. (2000). *Close Reading: Functional Linguistics as a Tool for Critical Discourse Analysis*. London, cassell.
- Moghaddami, Mohammad Taqi. (2013). Nazariye tahlil goftemān Laclau and Mouffe va naghde ān (The Discourse Analysis Theory of Laclau and Mouffe and its Critique). *Ma'refat-e Farhangi Ejtema'i*, vol. 2, 91-124.
- Montgomery, Martin. (2019). *Language, media and culture: key concepts*. Routledge.
- Naderi, Mahdi, & Pirani, Shahla. (2020). Rāhbordhāye pishro dar pasā chehl-sālegi-e enghelāb-e eslāmi (tabyin-e bayāniye gām-e dowom-e enghelāb eslāmi)" (Pioneer Strategies in the Post-Four-Decade of the Islamic Revolution: Explaining the Second Phase of the Islamic Revolution Statement). *Dānesh-e siyāsi*, *16*(31), 305-328. [In Persian]
- Naderi, Mahdi, & Farhadi, Ruhollah. (2021). Khānesh-e goftemāni-e moghāvemat dar bayāniye gām-e dowom-e enghelāb (Discourse Analysis of Resistance in the Second Phase of the Revolution Statement). *Nazariyeh-hāye ejtema'i-e motafakkeran-e moaslmān*, *11*(4), 9-31. [In Persian]
- Nosratpanah, Mohammad Sadegh., Moradi, Mohammad Hossein & Rashidi, Amirhossein. (2019). Tahlil-e goftemān-e bayāniye gām-e dowom-e enghelāb eslāmi bā bahre-giri az ravesh-e Norman Fairclough (Discourse Analysis of the Second Phase of the Islamic Revolution Statement Using Norman Fairclough's Method). *Motāaleāt-e rāhbordi-e Basij*, 83, 39-65. [In Persian]
- Paltridge, B. (2012). *Discourse Analysis: An Introduction*, 2nd ed. London, Bloomsbury.
- Schegloff, E. (1997). Whose text, Whose context?. *Discourse & Society*, 8(2), 165-187.
- Sharifi Moghaddam, A. (2008). Iconicity of verbs in the Persian language. *Dastur (Special Issue of Persian Language Academy)*, *3*(4), 135-151. [In Persian]
- Toolan, M. (1997). What is critical discourse analysis and why are people saying such terrible things about it?. *Language and Literature*, 83 – 103.
- Zeywand Lorestani, Azade., Agharebpasand, Mohammadreza., & Malaekeh, Hassan. (2022). Tahlil-e goftemān- *bayāniye gam-e dowom-e enghelāb*: Forsat-ha va tahdid-hā-ye pish ruye nezam-e eslami ba tavajoh be mafhum-e "dushman" (A Discourse Analysis of the "Second Phase of the Revolution" Statement: Opportunities and Threats to the Islamic Republic Considering the Concept of "Enemy"). *Pazhuhesh-hā-ye siyāsi-ye eslāmi*, *10*(21), pp. 210-235. [In Persian] https://doi.org/20.1001.1.23455705.1401.10.21.8.2

مجلة علمية
دراسات الثورة الاسلامية
جامعة المعارف الاسلامية
السنة ٢١ / ربيع عام ١٤٤٥ / العدد ٧٦

تحليل خطاب بيان الخطوة الثانية للثورة الإسلامية من اقتراب اللغويات الوظيفية النظامية

مسعود الكاظمي بهمن آباد[١] / حسين بازوبندي[٢] / مرادعلي سلندري رابري[٣]

١. خريج ماجستير في علم اللغة، جامعة ولي العصر رفسنجان، رفسنجان، كرمان، ايران.
masoudhama@gmail.com

٢. أستاذ مساعد في قسم علم اللغة، جامعة ولي العصر، رفسنجان، رفسنجان، كرمان، ايران (الكاتب المسؤول).
bazoubandi.h@gmail.com

٣. أستاذ مساعد في قسم اللغة والأدب الإنجليزي، جامعة ولي العصر رفسنجان، رفسنجان، كرمان، ايران.
salandari@vru.ac.ir

معلومات المادة	ملخّص البحث
نوع المقال: بحث **تاريخ الاستلام:** ١٤٤٥/٠٢/١١ **تاريخ القبول:** ١٤٤٥/٠٩/٠٥	من وثائق المنبع المهمة جدا في حياة الثورة الإسلامية السياسية هو البيان المعروف ببيان الخطوة الثانية. على الرغم من أهمية هذا البيان التي لايمكن إنكارها إلّا أنّه ليست هناك دراسات نظرية كثيرة لتحليل مكوناته اللغوية لفهم خطابه بشكل أفضل. عليه يقوم البحث بتحليل الوظيفتين الفكرية والاجتماعية في هذا البيان باستخدام المنهج الوصفي التحليلي ومن اقتراب اللغويات الوظيفية النظامية لهاليداي وماتيسين (٢٠١٤)، حتى يظهر بشكل أفضل كيفية تجربة كاتب البيان من العالم الواقع وكذلك طريقة تبادل المعاني بين الكاتب والمخاطب. إنّ النتائج الحاصلة من دراسة الوظيفتين الفكرية والاجتماعية، القائمة على التكرار الشائع على العمليات المادية والعلائقية والعقلية والبناء اللغوي السائد في الفقرات والذي هو الفاعل الغائب وزمن المضارع ومحورية الإيجاب والخبر، تشير إلى وجود خطاب واضح وحاسم وواقعي.
الألفاظ المفتاحية	الثورة الإسلامية، آية الله العظمى الخامنئي، بيان الخطوة الثانية، تحليل الخطاب، اللغويات الوظيفية النظامية، الوظيفة الفكرية، الوظيفة الاجتماعية.
الاقتباس:	هاشمي‌زاده، سيد حسين، اميرمحسن عرفان، رضا بيگدلو و امير سياهپوش (١٤٤٥). فكرة امحاء التاريخ الاسطوري في ايران في عصر الثورة الاسلامية (معرفه النشأة و الميزات الفكرية). *مجلة تاريخ الثقافة والحضارة الأسلامية*. ١٥ (١). ١٩٤ ـ ١٧٣. DOI: ??
رمز DOI:	??
الناشر:	جامعة المعارف الإسلامية، قم، ايران.

نشریه علمی
مطالعات انقلاب اسلامی
سال ۲۱، بهـار ۱۴۰۳، شماره ۷۶

تحلیل گفتمان بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی از منظر زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد

مسعود کاظمی بهمن‌آباد[۱] / حسین بازوبندی[۲] / مرادعلی سلندری رابری[۳]

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه ولی‌عصرﷺ رفسنجان، رفسنجان، کرمان، ایران.
masoudhama@gmail.com

۲. استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه ولی‌عصرﷺ رفسنجان، رفسنجان، کرمان، ایران (نویسنده مسئول).
bazoubandi.h@gmail.com

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه ولی‌عصرﷺ رفسنجان، رفسنجان، کرمان، ایران.
salandari@vru.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی (۱۷۳ ـ ۱۹۴) **تاریخ دریافت**: ۱۴۰۲/۰۶/۰۶ **تاریخ پذیرش**: ۱۴۰۲/۱۲/۲۶	از اسناد بالادستی فوق‌العاده مهم در حیات سیاسی انقلاب اسلامی ایران بیانیه موسوم به بیانیه گام دوم است. به‌رغم اهمیت انکارناپذیر این بیانیه، بررسی‌های نظریه‌محور برای تحلیل مؤلفه‌های زبان‌شناختی‌اش برای درک بهتر گفتمان آن کمتر صورت گرفته است. ازاین‌رو، این پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی، با استفاده از رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد هلیدی و متیسن (۲۰۱۴) به تحلیل فرانقش‌های اندیشگانی و بینافردی این بیانیه خواهد پرداخت تا نحوه بازنمایی تجربه نویسنده بیانیه از جهان واقع و همچنین نحوه تبادل معنا بین نویسنده و مخاطب آن را بهتر منعکس کند. برایند نتایج حاصل از بررسی فرانقش‌های اندیشگانی و بینافردی مبنی بر بسامد غالب فرایندهای مادی، رابطه‌ای و ذهنی و ساخت وجهی غالب بندها با فاعل غائب، زمان حال، قطبیت مثبت و وجه خبری حکایت از گفتمانی صریح، قاطع و واقع‌بینانه می‌کند.
واژگان کلیدی	انقلاب اسلامی، آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، بیانیه گام دوم، تحلیل گفتمان، زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد، فرانقش اندیشگانی، فرانقش بینافردی.
استناد:	کاظمی بهمن‌آباد، مسعود، حسین بازوبندی و مرادعلی سلندری رابری (۱۴۰۳). تحلیل گفتمان بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی از منظر زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد. *مطالعات انقلاب اسلامی*. ۲۱ (۱). ۱۷۳ ـ ۱۹۴. DOI: ??
کد DOI:	??
ناشر:	دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

طرح مسئله

تحلیل گفتمان ضمن بررسی الگوهای زبان در متون مختلف، به رابطه بین زبان و بافت‌های اجتماعی و فرهنگی که زبان در آن به کار برده می‌شود می‌پردازد (پالتریج، ۲۰۱۲: ۲ ـ ۳). در سال‌های اخیر، پژوهشگران بسیاری در حوزه‌های گوناگون با رویکردهای متفاوت به تحلیل گفتمان متون و ژانرهای متنوع پرداخته‌اند. با وجود این، از ژانرهایی که به‌رغم اهمیت فراوان، به بررسی گفتمان آن کمتر توجه شده بیانیه‌های سیاسی و اسناد بالادستی است. بیانیه عنوانی است برای آن دست از متونی که شخص یا گروهی از آن برای بیان اصول، عقاید و اهداف خود استفاده می‌کند (نصرت‌پناه و همکاران، ۱۳۹۸). در همین راستا، در تاریخ ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای، خطاب به ملت شریف ایران در بیانیه‌ای با عنوان «بیانیه گام دوم انقلاب» ضمن تبیین دستاوردهای چهار دهه گذشته انقلاب و تصریح بر واگذاری اداره انقلاب به نسل جوان، توصیه‌هایی برای ساخت ایران اسلامی و حرکت در مسیر پیشرفت و ایجاد تمدن نوین اسلامی ایراد فرمودند.

فضائلی (۱۳۹۷) معتقد است بررسی بیانیه گام دوم به دلیل مرجع صدور، مقطع صدور، مخاطبان و محتوا اهمیت دارد. در این میان، یکی از جنبه‌های مهم در مطالعه انقلاب‌ها تحلیل گفتمان مرتبط با این رویدادهاست. تحلیل گفتمان به‌عنوان روش پژوهشی پرکاربرد در علوم انسانی و اجتماعی، به ما این امکان را می‌دهد تا به‌صورت دقیق و علمی به متن‌ها، بیانیه‌ها، سخنرانی‌ها و حتی نقدهای مرتبط با سیاست‌های نظام سیاسی و عملکرد رهبران آن نگاهی موشکافانه‌تر داشته باشیم. بی‌تردید، گفتمان‌های سیاسی و اجتماعی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذاری هستند که به‌تدریج هویت، فرهنگ و ایدئولوژی در جامعه انسانی را برمی‌سازند. با وجود این و به‌رغم اهمیت بسیار این سند بالادستی و به عبارتی سیاست‌نامه، متأسفانه بررسی‌های نظریه‌محور برای تحلیل مؤلفه‌های زبان‌شناختی این بیانیه برای درک بهتر گفتمان آن، کمتر صورت گرفته است. معدود آثاری هم که مبتنی بر نظریه‌ای خاص انجام شده‌اند در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی و بیشتر ناظر بر جنبه‌های ایدئولوژیک بیانیه مزبور صورت گرفته‌اند (برای نمونه، ر. ک: همان؛ زینوند لرستانی و همکاران، ۱۴۰۱). بی‌شک تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب بر اساس رویکردهای تحلیل گفتمان انتقادی می‌تواند مفاهیم و اهداف ایدئولوژیک انقلاب اسلامی را آشکار سازد و درک خوبی از اصول و ارزش‌های اساسی آن به دست دهد، ولی این رویکردهای انتقادی با نقدهایی جدی نیز همراه‌اند (برای نمونه، ر. ک: پالتریج، ۲۰۱۲: ۱۹۹ ـ ۱۹۸؛ آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۷۲ ـ ۱۵۹؛ مقدمی، ۱۳۹۰). جدای از دخالت‌ها و برداشت‌های بعضاً سلیقه‌ای و شخصی تحلیلگران در تحلیل گفتمان انتقادی

که بدون تحلیل کمّی لازم صورت می‌گیرد، از نقدهایی که به واسطه همین نقد، ضرورت این پژوهش نیز ایجاب می‌شود، عدم ارائه تحلیل‌های همیشه نظام‌مند و به طور باید و شاید مفصل برای متن‌های موردبحث است (اسچگلوف، ۱۹۹۷، نقل در پالتریج، ۲۰۱۲: ۱۹۸). ازاین‌رو، درخواست‌هایی از سوی پژوهشگران به سمت تحلیلگران گفتمان انتقادی روانه شده است که در باب استفاده از ابزارهای تحلیلی خود کمی انتقادی‌تر عمل کنند، و همچنین به‌سوی دقت و استحکام شواهد ادعایی خود قدم بردارند (تولان، ۱۹۹۷، نقل در همان).

آن‌طور که مارتین (۲۰۰۰) ادعا می‌کند، یکی از راه‌هایی که می‌توان مطالعات گفتمان انتقادی را ارتقا بخشید استفاده از تحلیل زبان‌شناختی مبسوط‌تر متون است. رویکرد نقش‌گرای نظام‌بنیاد به منظور انجام چنین کاری پیشنهاد شده است تا خلأهای عرصه مطالعات گفتمان انتقادی را تا حدودی پر کند (همان: ۱۹۹). در دستور نقش‌گرای نظام‌بنیاد معنا در قالب فرانقش‌های زبانی تجلی می‌یابد و با استفاده از این نقش‌هاست که می‌توان به تحلیل گفتمان پرداخت. ازاین‌رو، این پژوهش با روش توصیفی‌تحلیلی، با استفاده از رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد هلیدی و متیسن (۲۰۱۴) به تحلیل فرانقش‌های اندیشگانی و بینافردی بیانیه گام دوم انقلاب خواهد پرداخت تا نوع نگرش به جهان واقع و سازمان‌دهی تجربه نویسنده و نحوه تبادل معنا بین نویسنده و مخاطب را بهتر منعکس کند.[۱] با توجه به هدف گفته‌شده، این پژوهش در پی پاسخ به این سؤالات است:

۱. از نظر فرانقش اندیشگانی در بیانیه، نویسنده از چه فرایندهایی برای انتقال تجربه بهره برده است؟

۲. از نظر فرانقش بینافردی، شیوه تبادل معنا در بیانیه به چه صورت شکل گرفته است؟

پیشینه پژوهش

تاکنون مطالعات گوناگونی درباره بیانیه گام دوم انقلاب از نگاه‌های متفاوت انجام شده است، که در اینجا به برخی از این آثار اشاره می‌شود:

مطالعه غمامی (۱۳۹۷) جزو اولین گام‌ها در تحلیل و بررسی بیانیه گام دوم انقلاب محسوب می‌شود. بر اساس این تحقیق، بیانیه مزبور به‌مثابه سند بالادستی بر اسناد دیگر ازجمله الگوی ایرانی‌اسلامی پیشرفت حاکم قلمداد می‌شود و برای بازنگری در سیاست‌های کلی نظام، حتماً باید ملزومات این بیانیه لحاظ شود؛

---

۱. نگارندگان این سطور تحلیل فرانقش متنی بیانیه را نیز به طور کاملاً مبسوط انجام داده‌اند که متأسفانه به دلیل محدودیت حجم مقاله، موفق به ارائه آن در این مقاله نشده‌اند.

نصرت‌پناه و همکاران (۱۳۹۸) با بهره‌گیری از روش نورمن فرکلاف (۱۹۹۶) بیانیه گام دوم انقلاب را بررسی کرده‌اند. طبق نتایج پژوهش، نحوه استفاده از واژگان و ویژگی‌های دستوری بیانیه حاکی از این است که نویسنده بیانیه به‌دنبال ایجاد گفتمانی تعاملی همراه با ایجاد حس قرابت بوده است؛

نادری و پیرانی (۱۳۹۹) با رویکرد استقرایی به تحلیل محتوای کیفی و با تکنیک تحلیل سیستمی سوآت[1] به تحلیل داده‌های بیانیه می‌پردازند. این اثر به‌دنبال یافتن راهبردهای پیشرو در آستانه چهل‌سالگی انقلاب است که با تحلیل و بررسی گفتمان بیانیه گام دوم انقلاب چهار راهبرد پیشتازی، راهبرد صیانتی، راهبرد رقابتی و راهبرد مقاومتی را معرفی می‌کند؛

نادری و فرهادی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به خوانش گفتمانی مقاومت اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی می‌پردازند. طبق این نوشته، در بیانیه گام دوم انقلاب به مفهوم نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری که به‌عنوان ماهیت گفتمان عمل می‌کند و اصول مقاومت اسلامی که پیش‌زمینه‌ای برای تحقق اهداف انقلاب اسلامی است توجه ویژه‌ای شده است؛

زینوند لرستانی و همکاران (۱۴۰۱) نیز در مقاله‌ای با استفاده از روش تحلیل گفتمان انتقادی لاکلا و موف تلاش می‌کنند با آشکار ساختن مؤلفه ایدئولوژیک بیانیه گام دوم، عمده‌ترین تهدیدها و فرصت‌های پیش‌بینی‌شده در گفتمان رهبر انقلاب برای چهل سال دوم نظام اسلامی را که در سطوح هویتی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و رسانه‌ای بازنمایی شده است شناسایی کنند.

آن‌طور که بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد تاکنون پژوهشی درباره بیانیه گام دوم انقلاب از منظر رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد هلیدی و متیسن (۲۰۱۴) صورت نگرفته است. ازاین‌رو، برتری و نوآوری این پژوهش در مقایسه با آثار دیگر به‌واسطه کاربست نظریه‌ای است که زبان را نظامی از انتخاب‌ها برای بیان معنا در بافت تلقی می‌کند (پالتریج، ۲۰۱۲: ۲۴۵) که با تأکید بر نقش‌های اجتماعی و بافتی زبان می‌تواند تحلیلی نظام‌مند از گفتمان بیانیه گام دوم انقلاب به دست دهد. از دیگر قوت‌های نظریه مزبور که به تحلیل دقیق‌تر متن کمک می‌کند می‌توان به عدم تمایز مقوله‌ای بین دستور زبان و واژگان اشاره کرد. به عبارت دیگر، در رویکرد مزبور، به جای دو سطح مجزای واژگان و دستور، ما با یک سطح واژگان‌دستور[2] سروکار داریم؛ به نحوی که معنا از طریق واژگان با عمل کردن در پارامترهای دستوری منتقل می‌شود، نه به‌صورت جدای از آنها (ر. ک: همان: ۲۴۴؛ هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴: ۷).

---

1. SWOT.
2. Lexico-grammar.

مبنای نظری (زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌بنیاد)

در این بخش به عمده‌ترین مفاهیم و متغیرهای کلیدی نظریه نقش‌گرای نظام‌بنیاد هلیدی و متیسن (۲۰۱۴) خواهیم پرداخت. نقش‌گرایان بر این باورند که اصلی‌ترین نقش زبان ایجاد ارتباط است و این نقش جزء جدانشدنی زبان به حساب می‌آید (دبیرمقدم، ۱۳۹۸: ۳۷). در زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی مفهوم زیربنایی و اساسیِ دستور که از طریق مفهوم نظام بازنمایی می‌شود، انتخاب است (هلیدی، ۲۰۰۳: ۱۸۳). در این انگاره، دستور نظامی معرفی می‌شود که سازنده معناست و مقوله‌های دستوری با توجه به معنایی که دارند توصیف می‌شوند (هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴: ۱۰). واحد اصلی مطالعه در این نظریه بند (جمله‌واره) است که دارای سه بعد معنایی جداگانه و درعین‌حال مرتبط است که فرانقش نامیده می‌شود. به عبارت دیگر، معنای هر بند[1] در قالب فرانقش‌های زبانی تجلی می‌یابد. اصطلاح فرانقش این نکته را القا می‌کند که نقش یک مؤلفه بنیادی در کلیت نظریه نقش‌گرای نظام‌مند است. در این نظریه سه فرانقش اندیشگانی، بینافردی و متنی در هر بند وجود دارد.

فرانقش اندیشگانی همان بیان محتوا یعنی تجربه متکلم از دنیای خارج است. این فرانقش با چگونگی بازنمود تجربه در زبان مرتبط است (اگینز، ۲۰۰۴: ۲۰۶). این فرانقش درک ما را از واقعیت و درنتیجه تجربه ما را سامان‌دهی می‌کند، چگونگی نگرش ما را به جهان رقم می‌زند و از تجربه آدمی از جهان واقع سخن می‌گوید (هلیدی و متیسن، ۲۰۰۴: ۵۲۹). از منظر اندیشگانی، بند از سه عنصر اصلی تشکیل شده است: فرایند که رخداد به‌وقوع‌پیوسته در زمان است و به‌صورت گروه فعلی ظاهر می‌شود؛ شرکت‌کنندگان در فرایند که به‌صورت گروه اسمی عینیت می‌یابد، و عناصر حاشیه‌ای که به‌صورت گروه قیدی یا حرف اضافه در ارتباط با فرایند ظاهر می‌شوند. فرایندها درمجموع به شش فرایند تقسیم می‌شوند که فرایندهای اصلی شامل مادی، ذهنی و رابطه‌ای و فرایندهای فرعی شامل رفتاری، وجودی و کلامی می‌شود. در فرایند مادی کسی یا چیزی کاری مانند ساختن انجام می‌دهد یا اتفاقاتی مانند سوختن رخ می‌دهد (همان: ۱۷۹). فرایند ذهنی فرایندی است که بیانگر احساسات، اندیشه‌ها و ادراک افراد مانند دوست داشتن است (همان: ۱۹۷). فرایند رابطه‌ای فرایندی است که بر چگونه بودن چیزی یا کسی مانند افعال بودن و شدن دلالت دارد (همان: ۲۱۱). فرایند رفتاری به رفتارهای روانی، زیستی و فیزیولوژیکی مانند خندیدن اشاره دارد (همان: ۲۲۵). در فرایند کلامی عنصر فعلی از نوع گفتن است، مانند ابراز کردن و ادعا کردن (همان: ۲۵۲). فرایند وجودی نیز فرایندی است که از موجودیت و هستی پدیده‌ای یا نبود آن سخن می‌گوید، مانند وجود داشتن (همان: ۲۵۷). فرایندها در کارکرد تجربی زبان،

1. Clause.

نقش اصلی را بر عهده دارند و تعداد و نوع شرکت‌کنندگان در ارتباط با آنها تعیین می‌شود.

فرانقش بینافردی ناظر بر تعامل بین عوامل دخیل در زبان است. زبان در این نقش به‌عنوان فعالیت قلمداد می‌شود؛ به‌طوری‌که روابط شخصی و اجتماعی ما با افراد دوروبرمان را به انجام می‌رساند. این نوع معنا نسبت به نقش تفسیری و تجربی زبان فعال‌تر است (هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴: ۳۰). درواقع، به این دلیل گفتار را تعامل می‌نامیم که گوینده یا نویسنده و مخاطب هریک نقش خاصی را ایفا می‌کنند که عمده‌ترین آنها ارائه دادن و دریافت کردن است (همان: ۱۳۵ ـ ۱۳۴). از دیدگاه فرانقش بینافردی، هر بند (جمله‌واره) از دو بخش کلی تشکیل می‌شود: وجه و مانده. وجه اصلی‌ترین عنصر بند در تبادل نقش اطلاعات است و از فاعل که یک گروه اسمی و مسئول صدق و کذب گزاره است و همچنین زمانداری که بخشی از گروه فعلی و خود شامل سه عنصر وجه‌نمایی، زمان اصلی و قطبیت است تشکیل می‌شود. وجه‌نمایی نگرش گوینده به پیام را بیان می‌کند، زمان اصلی زمان انجام گزاره را مشخص می‌کند و قطبیت انجام گرفتن یا نگرفتن کار توسط فاعل را تعیین می‌کند (همان: ۱۴۱).

روش پژوهش

این پژوهش در چارچوب نظریه نقش‌گرای نظام‌بنیاد هلیدی و متیسن (۲۰۱۴) به بررسی گفتمان بیانیه گام دوم انقلاب می‌پردازد. به منظور انجام دادن این کار، ابتدا بندهای کل بیانیه به‌عنوان پیکره پژوهش به‌صورت دستی، یک‌به‌یک از هم تفکیک و مشخص می‌شود (پس از بررسی معلوم شد که پیکره پژوهش مشتمل بر پانصد بند (جمله‌واره) است)، سپس با توجه به اهداف و پرسش‌های پژوهش، تک‌تک بندها از منظر فرانقش‌های زبانی بررسی می‌شود. در مسیر تحقق این مهم، ابتدا از منظر فرانقش اندیشگانی همه پانصد بند بیانیه به طور جداگانه برای یافتن فرایندهای به‌کاررفته در آنها بررسی می‌شود و بسامد و درصد هریک از فرایندها محاسبه و در نمودارهای درصد فراوانی ارائه می‌شود. آن‌گاه از منظر فرانقش بینافردی، مؤلفه‌های زمان اولیه، فاعل، وجه‌نمایی و قطبیتِ تک‌تک پانصد بند تعیین می‌شود تا ساخت وجهی غالب و حاکم بر بیانیه مشخص شود. در این مرحله نیز بسامد و درصد حاصل از بررسی هریک از مؤلفه‌های فرانقش بینافردی همراه با نمودارهای درصد فراوانی ارائه می‌شود تا ضمن بحث و تبیین داده‌ها، به سؤالات پژوهش نیز پاسخ مناسب داده شود.

تحلیل داده‌ها

در این بخش، ابتدا نمونه‌هایی از تحلیل پیکره برای درک بهتر شیوه کاربست نظریه هلیدی و متیسن و سپس نتایج کمّی و نهایتاً بحث و تفسیر مرتبط با این نتایج کمّی در مقام درک بهتر از بیانیه ارائه می‌شود.

۱. تحلیل کمّی داده‌ها

یک. فرانقش اندیشگانی

در ادامه نمونه‌ای از هریک از انواع فرایندهای مطرح در بندهای بیانیه گام دوم و بعد نتایج بررسی کلی این فرانقش ارائه شده است.

جدول ۱: نمونه‌ای از انواع فرایندها در بندهای بیانیه

شماره بند	بند	نوع فرایند
۳۴	و انقلاب اسلامی با حفظ پایبندی به شعارهای خود همچنان به پیش می‌رود.	مادی
۳۵	برای همه‌چیز می‌توان طول عمر مفید و تاریخ مصرف فرض کرد.	ذهنی
۴۷	انقلاب اسلامی همچون پدیده‌ای زنده و بااراده، همواره دارای انعطاف و آماده تصحیح خطاهای خویش است.	رابطه‌ای
۲۸۸	دنیا به جوان ایرانی و پایداری ایرانی و ابتکارهای ایرانی در بسیاری از عرصه‌ها با چشم تکریم و احترام می‌نگرد.	رفتاری
۴۴۱	صریحاً می‌گویم... .	کلامی
۱۱۲	هیچ تجربه پیشینی و راه طی‌شده‌ای در برابر ما وجود نداشت.	وجودی

تحلیل کل بندهای پیکره نشان می‌دهد به‌ترتیب فرایندهای مادی، رابطه‌ای و ذهنی دارای بیشترین بسامد و فرایندهای رفتاری، کلامی و وجودی دارای کمترین بسامد بودند که در نمودار ۱ مشخص شده‌اند.

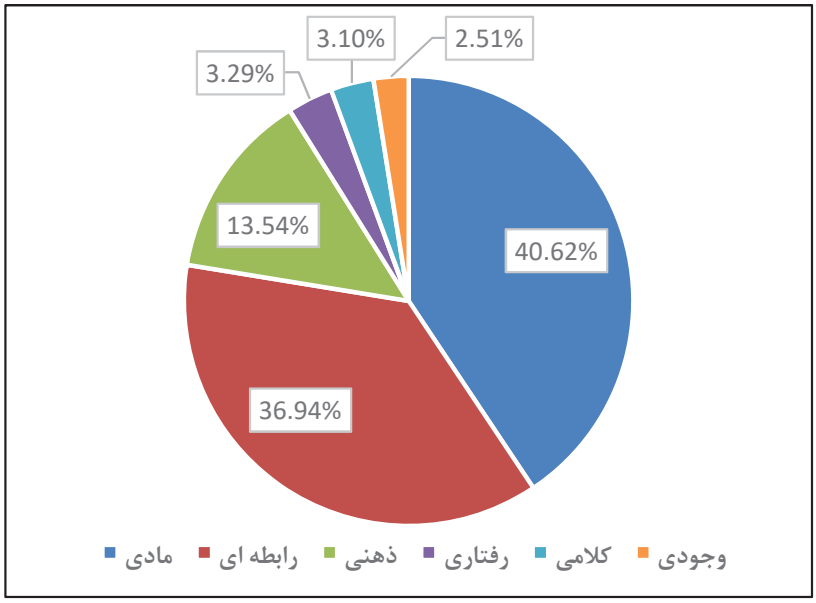

نمودار ۱: درصد فراوانی انواع فرایندها در بیانیه

دو. فرانقش بینافردی

برای بررسی فرانقش بینافردی، ابتدا ساختار وجهی هریک از بندها با ذکر فاعل و زمانداری هر بند تعیین و در ادامه علاوه بر وجه غالب هر بند، قطبیت هر بند نیز مشخص شده است. در ادامه چند مثال در قالب جدول و سپس آمار حاصل از تحلیل کل پیکره در قالب نمودار ارائه می‌شود:

جدول ۲: نمونه‌ای از بررسی بیانیه بر اساس فرانقش بینافردی

بندهای بیانیه گام دوم انقلاب	فاعل			زمانداری			قطبیت	وجه‌نمایی		
	گوینده	شنونده	غائب	گذشته	حال	آینده	مثبت / منفی وجه‌نمایی	خبری	پرسشی	امری	پیشنهادی
۵. و در میان ملت‌هایی که به پا خاسته [اند]	–	–	+	+	–	–	+	+	–	–	–
۸۰. اینک در آغاز فصل جدیدی از زندگی جمهوری اسلامی، این بنده ناچیز مایلم	+	–	–	–	+	–	+	+	–	–	–
۱۸۰. که در ادامه بدان خواهم پرداخت.	+	–	–	–	–	+	+	+	–	–	–
۲۸۹. قدر خود را بدانید	–	+	–	–	+	–	+	–	–	+	–
۳۴۹. اما اولاً خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند	–	–	+	–	–	+	+	–	–	–	+

طبق نتایج در بیانیه گام دوم انقلاب فاعل غائب بالاترین کاربرد را در بین انواع فاعل‌ها داراست.

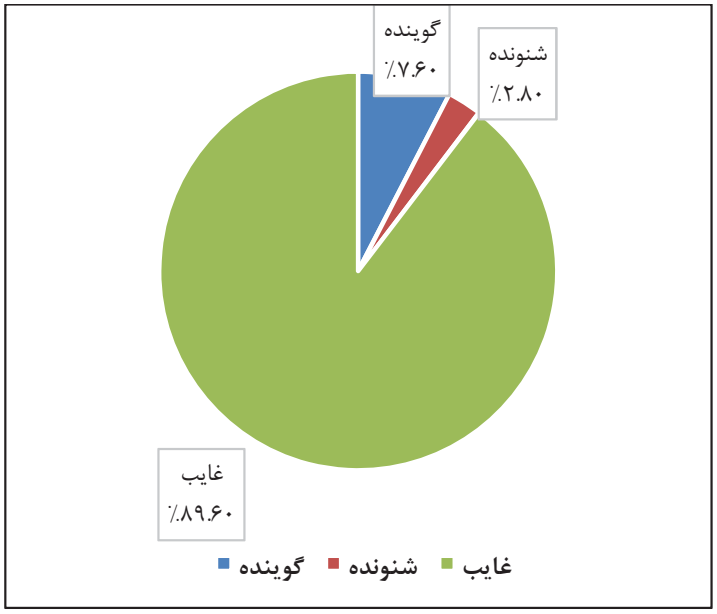

نمودار ۲: درصد فراوانی انواع فاعل در بیانیه

با توجه به نمودار ۳، پس از قطبیت مثبت، قطبیت منفی و نهایتاً وجه‌نمایی بیشترین فراوانی را دارند.

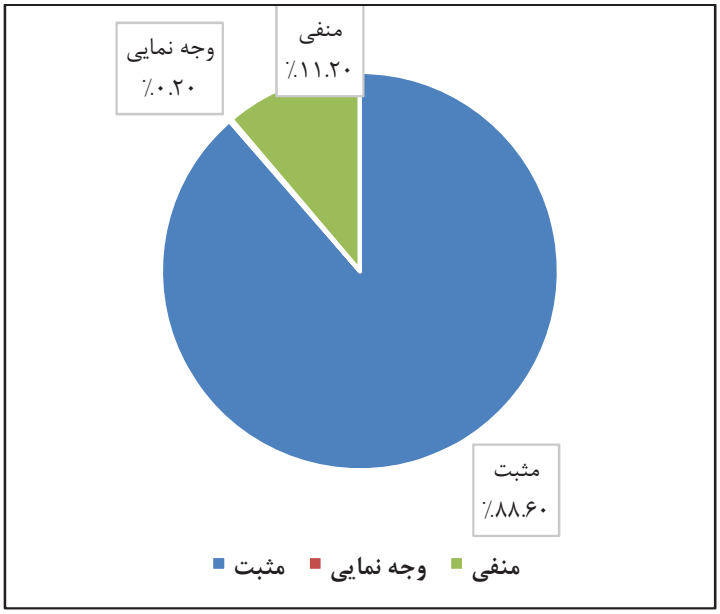

نمودار ۳: درصد فراوانی انواع قطبیت در بیانیه

همان‌طور که در نمودار ۴ دیده می‌شود، زمان حال بیشترین و آینده کمترین بسامد را داراست.

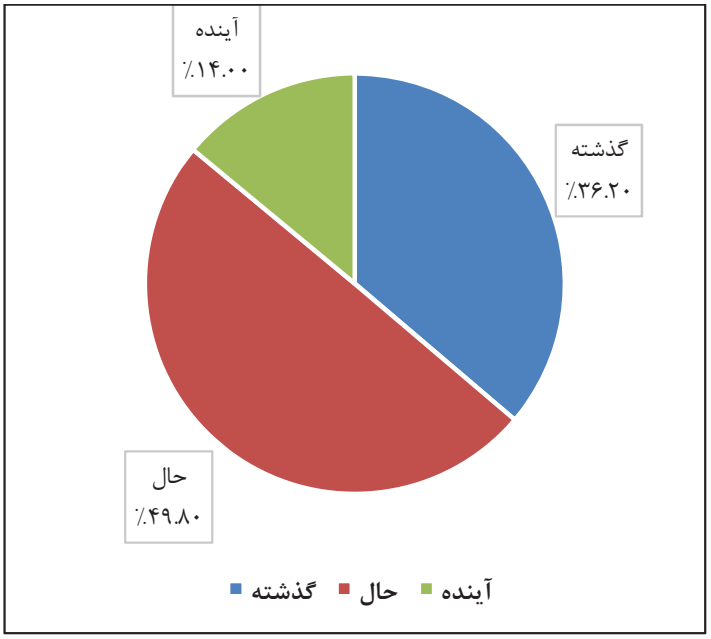

نمودار ٤: درصد فراوانی زمان در بندهای بیانیه

طبق نمودار ۵، بعد از وجه خبری، به‌ترتیب وجه پیشنهادی و امری بالاترین کاربرد را در بیانیه داشته‌اند. وجه پرسشی نیز در این بیانیه هیچ کاربردی نداشته است.

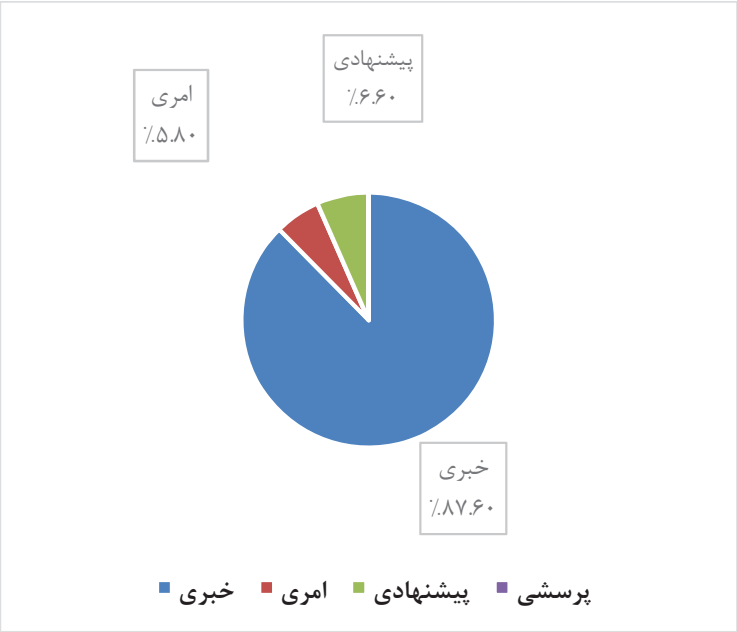

نمودار ۵: درصد فراوانی انواع وجه‌نمایی در بندهای بیانیه

۲. بحث و تبیین داده‌ها

بی‌تردید یافته‌های آماری بیان‌شده داده‌هایی خام‌اند. لذا در این بخش به چرایی و تبیین نتایج حاصل از یافته‌های آماری پژوهش درباره هریک از فرانقش‌ها برای پاسخ روشن‌تر به سؤالات پژوهش خواهیم پرداخت.

یک. فرانقش اندیشگانی

طبق نمودار ۱، یافته‌ها حاکی از این است که از منظر اندیشگانی، تمام فرایندهای شش‌گانه در متن بیانیه به کار رفته‌اند؛ به نحوی که از میان پانصد بند بیانیه، فرایند مادی با ۴۰٫۶۲ درصد (۲۰۳ بند) پربسامدترین فرایند است و پس از آن فرایند رابطه‌ای قرار دارد که در ۳۶٫۹۴ درصد بندها (۱۸۵ بند) به کار رفته است؛ فرایند ذهنی نیز با حضور در ۱۳٫۵۴ درصد بندها (۶۸ بند) در رتبه سوم است و در رده‌های بعدی فرایندهای رفتاری با ۳٫۲۹ درصد (۱۶ بند)، کلامی با ۳٫۱ درصد (۱۵ بند) و وجودی با ۲٫۵۱ درصد (۱۳ بند) قرار دارند. بسامد بالای فرایند مادی نشان‌دهنده اهمیت مسائل مطرح‌شده برای گوینده است؛ چراکه این فرایند علاوه بر عینی‌سازی مسائل برای درک بهتر و برجسته‌سازی مفاهیم اصلی، به طور کلی به دلیل ماهیت خود، به درک بهتر مخاطب از متن نیز کمک می‌کند. توضیح مطلب اینکه فرایندهای مادی عمدتاً به دلیل بازنمایی اعمال مادی و فیزیکی به لایه بیرونی تجربه یعنی تجربیات ما از جهان خارج مرتبط هستند و تعبیر و درک تجربه را برای انسان ملموس‌تر می‌کنند. به عبارتی، فرایندهای مادی برای تفکر آگاهانه و خودآگاه ما در دسترس‌ترین فرایندها برای بازنمایی تجربه‌اند

(هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴: ۲۱۶). استفاده زیاد از فرایند مادی ضمن تقویت نظام گذرایی و دخیل کردن شرکت‌کنندگان ذاتی این نوع بندها، مسئولیت اصلی گزاره را با شدت و قوت بیشتری به فاعل منتسب می‌کند و عمل انجام شدن یا اتفاق افتادن را هم به‌صورت فرایندهای فعال (معلوم) هم فرایندهای منفعل (مجهول) بازنمایی می‌کند. به بیان بهتر، یک بند مادی مقدار کمّی تغییر در جریان رویدادها را از طریق انرژی ورودی تفسیر و تعبیر می‌کند (همان: ۲۲۴) و ازاین‌روست که در یک بند مادی، همیشه یک شرکت‌کننده به‌عنوان عامل یا کنشگر وجود دارد. این شرکت‌کننده فرایند را در طول زمان آشکار می‌کند و منجر به یک نتیجه و برون‌دادی می‌شود که با مرحله اولیه آشکارسازی متفاوت است (همان: ۲۲۵). البته ذکر این نکته نیز ضروری است که همان‌طور که هلیدی و متیسن (همان: ۲۴۳) عنوان می‌کنند، بندهای مادی لزوماً رویدادهای عینی و فیزیکی را بازنمایی نمی‌کنند. این بندها ممکن است اعمال و اتفاقات انتزاعی را نیز نشان دهند. برای نمونه، رهبر انقلاب در بیان تقابل دوگانه جدید «اسلام» و «استکبار»، از فرایندهای مادی دارای ویژگی ذکرشده استفاده کرده‌اند:

> پس آن‌گاه انقلاب ملت ایران جهان دوقطبی آن روز را به جهان سه‌قطبی تبدیل کرد و سپس با سقوط و حذف شوروی و اقمارش و پدید آمدن قطب‌های جدید قدرت، تقابل دوگانه جدید اسلام و استکبار پدیده برجسته جهان معاصر و کانون توجه جهانیان شد. ... بدین‌گونه مسیر جهان تغییر یافت و زلزله انقلاب، فرعون‌های در بسترِ راحت آرمیده را بیدار کرد؛ دشمنی‌ها با همه شدت آغاز شد و اگر نبود قدرت عظیم ایمان و انگیزه این ملت و رهبری آسمانی و تأییدشده امام عظیم‌الشأن ما، تاب آوردن در برابر آن‌همه خصومت و شقاوت و توطئه و خباثت، امکان‌پذیر نمی‌شد.

البته تشخیص این مطلب هم مهم است که در دستور زبان ممکن است برای هر بند بیش از یک فرایند وجود داشته باشد (همان: ۲۴۴) و ممکن است برای نمونه، نسخه‌ای مادی از بندهای رابطه‌ای یا حتی وجودی داشته باشیم (برای نمونه، ر. ک: فاست، ۱۹۸۸)؛ چیزی که در بندهای ذکرشده درباره فرایند «شدن» قابل مشاهده است. درمجموع، بسامد نسبتاً غالب فرایند مادی نسبت به سایر انواع فرایندها به دلیل نیازی که گوینده بیانیه به شفافیت و قابل‌فهم‌تر کردن گفتمان موجود برای مخاطبان احساس کرده و همچنین ماهیت بیانیه که به توصیف اقدامات و فعالیت‌های قابل‌رؤیت، توضیح سیاست‌ها و برنامه‌ها، نشان دادن قدرت و تأثیر نظام سیاسی و نهایتاً تأکید بر عمل و اقدام برای تحول نظام سیاسی و ورود به فرایند بزرگ و جهانی چهل سال دوم انقلاب پرداخته قابل تبیین است.

بسامد نسبتاً بالای فرایند رابطه‌ای نیز بیانگر این موضوع است که گوینده درصدد توصیف و گزارش و

به تصویر کشیدن شرایط و حالات گذشته و مقایسه آنها با شرایط کنونی، در کنار تصویرسازی از آینده برای مخاطبان است. درواقع، عملکرد این فرایند به‌عنوان حلقه وصل گذشته، حال و آینده، بیش از هر چیزی ایجاد رابطه مؤثر بین دوره‌های مختلف حیات سیاسی ایران است. فرایندهای رابطه‌ای در ساده‌ترین شکل خود شامل عنصری هستند که با ارجاع به برخی ویژگی‌ها شناسایی می‌شود. این فرایند ممکن است با افعالی مانند «شدن»، «به نظر رسیدن»، «بودن» و «داشتن» تحقق یابد و نقش‌های معمولی در آن شناسه[1] و شناس[2] هستند. برای مثال، در جمله «آسمان آبی است»، آسمان شناس و آبی شناسه و است فرایند رابطه‌ای است (مونتگومری، ۲۰۱۹: ۱۳۳). برای نمونه، رهبر معظم در بیانیه گام دوم ضمن اینکه جوانان را محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی قلمداد می‌کنند، به نحو بارزتری آنها را این‌گونه به ما می‌شناسانند:

> جوان مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور، نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی است. جمعیت جوان زیر چهل سال که بخش مهمی از آن نتیجه موج جمعیتی ایجادشده در دهه شصت است، فرصت ارزشمندی برای کشور است. ۳۶میلیون نفر در سنین میانه پانزده و چهل‌سالگی، نزدیک به چهارده‌میلیون نفر دارای تحصیلات عالی، رتبه دوم جهان در دانش‌آموختگان علوم و مهندسی...؛ اینها ثروت عظیمی برای کشور است.

در بندهای بیان‌شده، (جمعیت) جوان شناس است که با ارجاع به برخی ویژگی‌ها (شناسه) به وسیله فرایند رابطه‌ای شناسایی و توصیف شده است.

فرایند ذهنی نیز که نشان‌دهنده احساسات و اندیشه‌ها و بیانگر درخواست و آرزوهای گوینده است، در این بیانیه به کار رفته است. این نوع فرایند (که با استفاده از افعالی همچون «دانستن»، «احساس کردن»، «فکر کردن» و «باور داشتن» نمود پیدا می‌کند) با نقش‌های ذاتی مانند حسگر (فردی که عمل «دانستن»، «فکر کردن» یا «احساس» را انجام می‌دهد) و پدیده (چیزی که توسط حسگر تجربه می‌شود) مرتبط است (همان: ۱۳۲). استفاده از این فرایند خود گواهی است بر توجه گوینده به لایه درونی تجربه و همچنین توجه به ایجاد دیدگاه احساسی اعم از علاقه و نفرت در مخاطب برای مهیا کردن شرایط ظهور انگیزه و امید برای پیشبرد اهداف انقلاب در آینده.

یکی از کلیدی‌ترین جملات بیانیه در بخش توصیه‌های اقتصادی رهبر با استفاده از فرایند ذهنی بازنمایی شده است: «همه باید بدانند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت

1. Identifier.
2. Identified.

جمهوری اسلامی است.» درواقع، اشاره رهبر به همه نشان از ضرورت و اهمیت درک بالای پدیده‌ای دارد که می‌طلبد در بزنگاه‌های گوناگون به‌ویژه در زمان انتخابات معیاری برای تشخیص سره از ناسره از سوی حسگر باشد.

فرایند به‌کاررفته دیگر در بیانیه فرایند رفتاری است که به دلیل بیان رفتارهای انسانی که اکثراً با فرایندهایی مثل ذهنی، مادی و کلامی هم‌پوشانی دارند با هدف نزدیک کردن تجربه بیرونی و درونی به کار می‌رود. به تناسب موضوع بیانیه، فرایندهای کلامی موجود در بیانیه نیز که بر اثر مخاطب‌سازی بروز پیدا کرده‌اند، باعث ایجاد جنبه گفت‌وگویی هرچند اندک در بیانیه است که جلب توجه بیشتر مخاطب را در پی دارد.

نهایتاً با فرایند وجودی با کمترین بسامد روبه‌رو هستیم که در جهت عینیت‌بخشی به فرایند اصلی یعنی فرایند مادی به کار گرفته شده است.

دو. فرانقش بینافردی

طبق نمودار ۲، فاعل غائب با بالاترین کاربرد دارای ۸۹٫۶ درصد بسامد است و فاعل گوینده با بسامد ۷٫۶ درصد در رده دوم و فاعل شنونده با بسامد ۲٫۸ درصد در آخرین رتبه قرار گرفته است. بدین ترتیب، از مجموع پانصد بند، ۴۴۸ بند دارای فاعل غائب، ۳۸ بند دارای فاعل گوینده و ۱۴ بند نیز دارای فاعل شنونده است. بسامد غالب فاعل غائب نشان می‌دهد گوینده این متن بیشتر تمرکز بر اعمال و کارهای انجام‌شده داشته است تا افراد انجام‌دهنده آنها. همچنین از زاویه‌ای مطالب را ارائه کرده است که خود را به‌عنوان عضو مهمی از رویدادهای مطرح‌شده معرفی نکند و تنها به راوی بودن بسنده کند. به عبارت بهتر، آنچه در بیانیه برجسته شده، همان امور واقعی است که عمدتاً به واسطه فرایندهای مادی و رابطه‌ای به تجربه بشری درآمده‌اند و عاملان این امور به نحوی در پس‌زمینه بازنمایی و برش تجربه قرار گرفته‌اند.

طبق یافته‌ها (ر. ک: نمودار ۳)، از مجموع پانصد بند ۸۸٫۶ درصد بندها (۴۴۳ بند) دارای قطبیت مثبت و ۱۱٫۲ درصد بندها (۵۶ بند) منفی است. نکته مهم اینکه قطبیت وجه‌نمایی به دلیل قطعیت و اطمینان در کلام گوینده بسامد بسیار ناچیزی دارد؛ به‌طوری‌که از میان پانصد بند تنها ۱ بند (۰٫۲٪) از نوع وجه‌نمایی است. بسامد بالای قطبیت مثبت در بندها به طور کلی حاکی از ابراز عقیده از موضع قدرت البته مبتنی بر واقعیات است و ازاین‌رو، فرازهای بیانیه با اعتماد به نفس و اطمینان کامل و به‌روشنی بیان شده‌اند. به باور هلیدی و جیمز (۱۹۹۳)، اگر ما گستره وسیعی از انواع گفتمان‌ها را بررسی کنیم، احتمالاً قطبیت مثبت ده برابر قطبیت منفی خواهد بود. اما این برداشت اشتباه است که گمان کنیم

قطبیت مثبت صرفاً به منزله غیبت قطبیت منفی است. برای نمونه، رهبر معظم در جایی به‌رغم استفاده از بندهای مثبت، کاملاً در مقام نفی و نقد هستند:

> مهم‌ترین عیوب وابستگی اقتصاد به نفت دولتی بودن بخش‌هایی از اقتصاد که در حیطه وظایف دولت نیست، نگاه به خارج و نه به توان و ظرفیت داخلی، استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور، بودجه‌بندی معیوب و نامتوازن و سرانجام عدم ثبات سیاست‌های اجرایی اقتصاد و عدم رعایت اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زائد و حتی مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی است. نتیجه اینها مشکلات زندگی مردم از قبیل بیکاری جوان‌ها، فقر درآمدی در طبقه ضعیف و امثال آن است.

از طرفی، انتخاب قطبیت مثبت به همان اندازه اساسی و معنادار است که انتخاب قطبیت منفی؛ چون در یک نظام نشانه‌شناسی مانند زبان هر انتخابی معنادار و در خدمت کل نظام است. در همین راستا، با بررسی انجام‌شده معلوم شد غیر از فراز اول و آخر بیانیه، تقریباً ذیل تمام سرفصل‌های بیانیه از قطبیت منفی به شکلی متوازن در کنار قطبیت مثبت استفاده شده است. هرجا که معظم‌له با قطبیت مثبت و قاطعیت مطالبی را در باب قوت‌ها و دستاوردهای انقلاب مطرح کرده‌اند، بلافاصله به فراخور سرفصل‌ها با مقایسه گذشته و حال و نگاه به آینده عمدتاً با استفاده از فرایندهای رابطه‌ای به ضعف‌های فعلی انقلاب یا نفی عملکرد رژیم منحوس پهلوی نیز اشاراتی داشته‌اند. گاهی استفاده از قطبیت منفی برای تصحیح رویکرد به برخی مفاهیم و کلیدواژه‌های کاملاً اساسی انقلاب است:

> بدیهی است که «استقلال» نباید به معنی زندانی کردن سیاست و اقتصاد کشور در میان مرزهای خود و «آزادی» نباید در تقابل با اخلاق و قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی تعریف شود.

به‌علاوه، ایشان در مواردی در مقام تکمیل برخی مواضع خویش که به‌صورت منفی به کار رفته، بلافاصله برای رفع هرگونه شائبه و عدم تضعیف نظام، دوباره از قطبیت مثبت و نه قطبیت منفی بهره می‌برند:

> نارضایتی این حقیر از کارکرد عدالت در کشور به دلیل آنکه این ارزش والا باید گوهر بی‌همتا بر تارک نظام جمهوری اسلامی باشد و هنوز نیست، نباید به این معنی گرفته شود که برای استقرار عدالت کار انجام نگرفته است. واقعیت آن است که دستاوردهای مبارزه با بی‌عدالتی در این چهار دهه با هیچ دوره دیگر گذشته قابل مقایسه نیست.

شایان ذکر است که رهبر ذیل سه سرفصل مهم در کنار قطبیت مثبت، به‌شایستگی و حکیمانه از قطبیت منفی نیز استفاده حداکثری کرده‌اند: «شعارهای جهانی، فطری، درخشان و همیشه‌زنده انقلاب اسلامی»،

«دفاع ابدی از نظریه نظام انقلابی» و «جمهوری اسلامی و فاصله میان بایدها و واقعیت‌ها»، که به دلیل محدودیت حجم مقاله، خواننده را به سرفصل‌های مزبور ارجاع می‌دهیم.

با توجه به گفتمانی که بر بیانیه حاکم است، رهبر در مقام رد و انکار ادعاها و همچنین بیان تناقضات و مقابله با برخی دیدگاه‌های نادرست درباره مفاهیم، شعارها و اصول کلی و همچنین عملکرد انقلاب و البته نفی رفتار و عملکرد رژیم سابق، از قطبیت منفی در کنار قطبیت مثبت بهره جسته‌اند. از طرفی، تأکید و اشاره به تقابل‌های گفتمانی دوگانه‌ای همچون اسلام و استکبار، پیشرفت و عقب‌ماندگی، دوست و دشمن، مقاومت و استکبار، امید و ناامیدی و فرصت و تهدید نیز استفاده ایشان از قطبیت مثبت و منفی را به‌خوبی ایجاب می‌کند.

جدای از مباحث پیشین، به نظر می‌توان با توجه به محتوای بیانیه دلایل دیگری نیز برای بسامد غالب قطبیت مثبت ذکر کرد. یکی از دلایل مهم تمرکز بر اقدامات و ارائه سیاست‌های آینده در بیانیه هست. در بیانیه گام دوم، رهبر انقلاب به‌عنوان سیاست‌مدار انقلابی برنامه‌ها و سیاست‌های کلان آینده خود را جهت اقدام و عمل برای مخاطبان به‌ویژه جوانان با زبان ترغیب‌کننده و تشویق‌آمیز به‌صورت مثبت و امیدبخش برای ایجاد انگیزه در مخاطب و همچنین اثربخشی بیشتر مطرح کرده‌اند. ناگفته پیداست که استفاده از زبان تشویق‌آمیز و قدرت‌بخش برای تحریک و تشویق عموم مردم چیز رایجی است. در این حالت، جملات مثبت به منظور القای انگیزه و اعتماد به نفس در مخاطبان بیشتر استفاده می‌شود؛ چیزی که در گفتمان کلی بیانیه به‌ویژه در بخش توصیه به جوانان به‌عنوان مخاطب اصلی کاملاً مشهود است. دلیل دیگر تأکید بر رویکرد واقع‌گرایانه و البته آرمان‌گرایانه‌ای است که رهبر همزمان، هم برای اعلان واقعیت‌ها، بیان مجدد شعارهای اولیه و همیشگی انقلاب، همچنین موافقت و تأیید خویش از حیات چهل‌ساله انقلاب در بیانیه به بسط و توسعه آن پرداخته‌اند، هم برای تشویق به استفاده از این توانایی‌های بالقوه فعلی برای رسیدن به اهداف و آرمان‌های مشخصی که تاریخ مصرف ندارند بر آن متمرکز شده‌اند. در تبیین آرمان‌گرایی واقع‌بینانه رهبر انقلاب اغلب جملات مثبت به دور از هرگونه شعارزدگی برای بیان واقعیت‌ها، تداوم و ایستادگی بر شعارهای اولیه انقلاب، تثبیت اطلاعات قابل‌اطمینان و تجربیات و مشاهدات انکارناپذیر و واقعی استفاده می‌شوند:

> بی‌شک فاصله میان بایدها و واقعیت‌ها همواره وجدان‌های آرمان‌خواه را عذاب داده و می‌دهد. اما این فاصله طی‌شدنی است و در چهل سال گذشته در مواردی بارها طی شده است و بی‌شک در آینده با حضور نسل جوان مؤمن، دانا و پرانگیزه با قوت بیشتر طی خواهد شد.

درواقع، همان‌طور که عبداللهی (۱۳۹۷) به‌درستی اشاره می‌کند، نگاه واقع‌بینانه به قوت‌ها و ضعف‌های چهل سال اول انقلاب و امید و خوش‌بینی به آینده روح و مغز این بیانیه راهبردی است. ازاین‌رو، این بیانیه را باید «بیانیه حرکت» نامید؛ حتی یک گام جلوتر از «مقاومت» و «استقامت».

درباره زمان اصلی بندها، در مجموع پانصد بند، زمان حال در ۸/۴۹ درصد بندها (۲۴۹ بند) و زمان‌های گذشته و آینده به‌ترتیب در ۲/۳۶ درصد (۱۸۱ بند) و ۱۴ درصد بندها (۷۰ بند) به کار رفته‌اند. همه انواع فرایندها در طول زمان آشکار و بازنمایی می‌شوند، اما نحوه آشکار شدن فرایندها ممکن است از یک نوع فرایند به فرایند دیگر متفاوت باشد. به طور خاص، فرایندهای «مادی» با همه انواع فرایندهای دیگر تفاوت دارند.

انتخاب زمان بی‌نشان برای فرایند مادی زمان حال است (هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴: ۲۲۵). ازاین‌رو، با توجه به بسامد غالب فرایندهای مادی، بسامد غالب زمان حال نیز قابل تبیین است. به عبارتی، استفاده بیشتر از زمان حال در بیانیه می‌تواند به دلیل توجه ویژه گوینده به انعکاس و معرفی واقعیت‌های ملموس و همچنین دستاوردهای موجود و شناساندن مسائل، مشکلات و وضعیت فعلی انقلاب باشد. از طرفی، زمان حال به اندازه‌ای زنده و پویاست که خواننده را درگیر موضوع می‌کند و می‌تواند در ایجاد شور و هیجان و تأثیر بیشتر بر مخاطب و همچنین جلب توجه و ایجاد ارتباط عاطفی با مخاطب مؤثرتر واقع شود و بیانیه را گیراتر و قوی‌تر جلوه دهد. در تبیین بسامد غالب زمان حال این را هم باید اضافه کرد که نتایج پژوهش با مفهوم نشان‌داری و سلسله‌مراتب نشان‌داری گرینبرگ نیز همسوست. مفهوم نشان‌داری در مطالعات رده‌شناسان، با مطالعه همگانی‌های زبانی نضج گرفت. این مفهوم به عدم تقارن در ساخت‌ها، قواعد و مختصات زبانی اشاره می‌کند؛ به‌طوری‌که برخی نشان‌دار و برخی بی‌نشان هستند. گرینبرگ با بررسی مشخصه‌های واجی و صرفی‌نحوی، سیزده معیار را مطرح کرد که بر اساس این معیارها می‌توان مقوله بی‌نشان را برگزید (گرینبرگ، ۱۹۶۶: ۳۳ ـ ۱۱). وی بر اساس معیارهای یادشده، مشخصه‌های صرفی‌نحوی ۴۵ زبان را مطالعه و سلسله‌مراتب مشخصی را برای مقوله‌های مختلف ارائه کرد. سلسله‌مراتب زیر را گرینبرگ برای زمان ارائه کرده است:

زمان (فعل): حال > گذشته > آینده.

این سلسله‌مراتب نشان می‌دهد از لحاظ زمان، فعلِ دارای زمان حال بی‌نشان‌تر (به بیان ساده، متداول‌تر) از زمان گذشته و آینده است؛ چیزی که دقیقاً در آمار حاصل از پیکره این پژوهش انعکاس یافته است. همچنین، این داده‌ها با معیار بسامد کاربرد کرافت (۲۰۰۳) نیز همسوست. طبق این معیار، ارزش نشان‌دار نمی‌تواند از رخداد بالاتری در مقایسه با ارزش بی‌نشان برخوردار باشد (غلامی، ۱۳۸۹: ۲۱۳).

ازاین‌رو، در پیکره حاضر، زمان حال به دلیل بیشترین بسامد وقوع، بی‌نشان‌ترین زمان در داده‌های موجود و زمان آینده نشان‌دارترین زمان است؛ چون از بسامد وقوع کمتری نسبت به دیگر زمان‌ها برخوردار است.

به توجه به زمان گذشته نیز برای یادآوری شرایط، مشکلات، وقایع مهم گذشته و همچنین درس گرفتن و آموختن از آنها تأکید شده است. درباره زمان آینده نیز رهبر ضمن نگاه به آینده و بررسی پیش‌بینی‌ها، امیدواری‌ها، آرمان‌ها و اهداف انسانی و اجتماعی جامعه ایرانی، در بخش قابل‌توجهی از فرازهای بیانیه امیدوارانه از درس گرفتن از وقایع گذشته برای ساختن آینده سخن به میان آورده‌اند. البته گذشته زمانی می‌تواند در اکنون ما حاضر شود که در نگرش ما به آینده به شکل «تاریخ مؤثر» ظاهر شود. به طور کلی، این بیانیه را می‌توان «مانیفست جمهوری اسلامی برای آینده» تلقی کرد، اما گام برداشتن به‌سوی این آینده به‌درستی در پرتو بینش تاریخی است. به تعبیر یکی از متفکران، «برای آنکه تیری را بیشتر پرتاب کنیم، لازم است دستان را بیشتر به عقب بکشیم». دست یافتن به روایتی از سرگذشت ایران، نشانه‌های سرنوشت و امکان‌های آینده را پیش چشم می‌آورد و این کاری است که رهبر انقلاب با بیان آنچه در این چهل سال و تا حدودی تاریخ معاصر بر ما گذشته است بر عهده گرفته‌اند (بلیغ، ۱۳۹۷). از طرفی، باید به این نکته توجه داشت که در زبان‌شناسی نقش‌گرا، انتخاب زمان صرفاً به واسطه ارجاع زمانی مشخص نمی‌شود، بلکه تحت تأثیر و به واسطه نیت و هدف ارتباطی گوینده، بافت ارتباطی و تعامل بین شرکت‌کنندگان تعیین می‌شود. زمان‌های اصلی منابعی برای سازمان‌دهی اطلاعات و تعبیر دیدگاه‌های مختلف درباره زمان‌اند. لذا باید در نظر داشت که در نظریه هلیدی، کارکردهای زمان محدود به نقش‌های دستوری آنها نمی‌شود، بلکه بر این اساس تحلیل می‌شوند که چگونه به معنا، درک کلی نگرش گوینده و سازمان‌دهی کلی متن یا گفتمان کمک می‌کنند. در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مفاهیم زمان گذشته، حال و آینده به‌صورت واضحی برای ایفای مقاصد گفتمانی و بلاغی مطرح شده است. نکته قابل‌توجه اینکه رهبر معظم خود در بخشی از بیانیه به نحوی کمی از کارکردهای گفتمانی و بلاغی زمان‌ها را به طور کلی برای ما توضیح می‌دهند. در بخشی از متن بیانیه اشاره شده است: «سخن اول درباره گذشته است» و «برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربه‌ها درس گرفت. اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغ‌ها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت». در فراز مربوط، توأمان از هر سه زمان اصلی استفاده شده، ولی همه این زمان‌ها فارغ از کارکرد دستوری خود، به‌عنوان مؤلفه‌های مهم گفتمانی در خدمت درک معنای مفاهیم مرکزی حاکم بر بیانیه ازجمله واقع‌گرایی هستند: توجه واقع‌گرایانه به مسائل و شرایط واقعی امروز جامعه و ترسیم چشم‌انداز، افق بلند و آینده‌ای که «ما می‌توانیم» در مسیر

تمدن بزرگ اسلامی بدان نائل آییم:

> اما پیش از همه‌چیز، نخستین توصیه من امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده است. بدون این کلید اساسیِ همه قفل‌ها، هیچ گامی نمی‌توان برداشت. آنچه می‌گویم یک امید صادق و متکی به واقعیت‌های عینی است. ... در خود و دیگران نهال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومیدی را از خود و دیگران برانید. این نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شماست.

این زمان‌آگاهی و عمق‌بخشی به مقوله زمان و افق‌گشایی‌های بلندمدت در حرکت تمدنی جامعه یکی از کارکردهای گفتمانی اصلی و مهم بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است (اشیری، ۱۳۹۷). به‌علاوه، خالق بیانیه در جایی می‌گویند که بسیاری از تجربیات و دیدگاه‌ها را که نسل جوان هنوز تجربه نکرده‌اند، ایشان دیده و آزموده‌اند و لذاست که بر تجربه‌های گذشته به‌عنوان مبنایی اصولی برای برداشتن گام‌های استوار در آینده باز تأکید می‌شود. بنابراین، یکی از کارویژه‌های گفتمانی زمان در بیانیه ناظر بر بیانات رهبر بر برجسته‌سازی وظیفه نسل جوان ایرانی برای ساختن آینده ایران اسلامی است:

> دهه‌های آینده دهه‌های شماست و شمایید که باید کارآزموده و پُرانگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هرچه بیشتر به آرمان بزرگش که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی ارواحنا فداه است، نزدیک کنید.

طبق نتایج (ر. ک: جدول ۵)، از منظر عنصر وجه‌نمایی، در مجموع پانصد بند، بیشترین وجه در بیانیه گام دوم انقلاب وجه خبری است که در ۸۷. ۶ درصد بندها (۴۳۸ بند) استفاده شده است؛ در رده‌های بعدی به‌ترتیب وجه پیشنهادی در ۶. ۶ درصد بندها (۳۳ بند) و وجه امری نیز در ۵. ۸ درصد بندها (۲۹ بند) به کار رفته و فراوانی وجه پرسشی نیز صفر است.

قبل از تبیین نتایج مذکور، ذکر نکته‌ای درباره نقش‌های گفتاری لازم است. از نظر فرانقش بینافردی بند به‌عنوان تجلیگاه تبادل، حاصل کاربست نقش‌های گفتاری گوینده و مخاطب در تعامل است. به طور کلی، عمل‌ها یا نقش‌های گفتاری به دو دسته عرضه (ارائه) و تقاضا (دریافت کردن) تقسیم می‌شود. در امر تعامل حداقل دو فرد (نویسنده / گوینده و خواننده / مخاطب) یا بیشتر دخیل هستند و طی آن اطلاعات یا کالا و خدمات بین آنها ردوبدل می‌شود. از برهم‌کنش این دو با عرضه و تقاضا چهار وضعیت ایجاد می‌شود که عبارت‌اند از: درخواست اطلاعات در قالب پرسش، ارائه اطلاعات در قالب خبر، ارائه خدمات در قالب پیشنهاد و درخواست خدمات و کالا در قالب امر (هلیدی و متیسن، ۲۰۱۴: ۱۳۶ ـ ۱۳۵). کارکرد معنایی بند در تبادل اطلاعات، یک گزاره است (همان: ۱۳۹)؛ یعنی هنگامی که از زبان برای

تبادل اطلاعات استفاده می‌شود، بند شکل گزاره به خود می‌گیرد؛ تبدیل به چیزی می‌شود که می‌توان درباره آن بحث و استدلال کرد؛ چیزی که می‌توان آن را تأیید یا رد کرد، و همچنین درباره آن شک کرد، به تقابل با آن برخاست، بر آن اصرار داشت، آن را با قیدوشرط پذیرفت، به آن خو گرفت، از آن پشیمان شد و غیره (همان: ۱۳۸). از طرفی، مقوله دستوری‌ای که مشخصاً برای تبادل اطلاعات استفاده می‌شود، وجه اخباری است. ذیل مقوله اخباری، صورت بارز و بی‌نشان برای بیان کردن و توصیف، وجه خبری است (همان: ۱۴۳). قاعدتاً در این بیانیه امکان پاسخ گرفتن و ایجاد تعامل دوسویه به طور همزمان چیزی نشدنی است و هرگونه پاسخ، تأثیرپذیری و استلزامات دیگر منوط به اقدام و عمل بعد از خوانش بیانیه است. ازاین‌رو، رهبر در متن بیانیه عملاً بیشتر از بارزترین صورت دستوری برای توصیف و بیان مطالب که بیشتر جنبه توصیف شرایط گذشته و حال و تصویرسازی آینده دارد استفاده کرده‌اند. در همین راستا، باید اضافه کرد که فعل در وجه اخباری، در مقایسه با وجوه دیگر، به دلیل قاطعیت در فعل، به مقوله اعلای خود نزدیک‌تر است.

شریفی مقدم (۱۳۸۷: ۱۴۸) با بررسی فعل‌های زبان فارسی به این نتیجه دست یافته است که در بین وجوه، تنها وجه اخباری وقوع عمل را با قطعیت کامل بیان می‌کند. در این وجه، فعل به‌یقین انجام گرفته و تأثیرپذیری در عمل قطعی است. به عبارت دیگر، فعل به مفهوم عمل نزدیک‌تر است، درحالی‌که در سایر وجوه، وقوع فعل قطعی نیست و هنوز با انجام عمل فاصله دارد. بنابراین، وجه اخباری به دلیل ویژگی‌های «تأثیرپذیری» و «قاطعیت در عمل»، نسبت به وجوه دیگر به لحاظ معنایی به نمونه اعلای خود نزدیک‌تر است. بنابراین، از آنجا که گفتمان بیانیه در مقام روایت واقعی از مسائل است، استفاده از وجه خبری باعث صداقت، صراحت و قطعیت در انتقال پیام می‌شود. از همین روست که رهبر انقلاب در این بیانیه، هیچ‌گونه ابایی از گفتن ضعف‌ها و به کار بردن ادبیات گلایه‌آمیز و هشدارآمیز در کنار قوت‌های انقلاب ندارند. برای نمونه، ایشان ابتدا با برشمردن تجارب و قوت‌های چهل سال اول با رویکردی واقع‌بینانه و رئال، نه شعاری و اتوپیایی، به قضاوت درباره گذشته می‌نشینند و آن‌گاه و در قبال تحسین‌های مکرر از پیشرفت‌های علمی و نظامی، با ادبیات گلایه و هشدار و امید به بهتر شدن، از اوضاع اقتصادی و عدالت و مبارزه با فساد و فقر و بیکاری سخن می‌گویند (عبداللهی، ۱۳۹۷).

نتیجه

این پژوهش بر اساس دستور نقش‌گرای نظام‌بنیاد با هدف ارائه تحلیلی مسنجم و شفاف برای درک بهتر از گفتمان بیانیه گام دوم به نگارش درآمد. از منظر اندیشگانی، تمام فرایندهای شش‌گانه در بیانیه به تناسب اهمیت موضوعات، اهداف ارتباطی حاکم بر متن و ژانر مربوطه با بسامد متفاوت به کار رفته‌اند.

ازاین‌رو، فرایندهای اصلی یعنی مادی، رابطه‌ای و ذهنی به‌ترتیب بیشترین کاربرد و فرایندهای فرعی یعنی رفتاری، کلامی و وجودی نیز به‌ترتیب کمترین کاربرد را برای بازنمود تجربه نویسنده از جهان خارج در زبان داشته‌اند. بازنمایی حداکثری تجربه به‌صورت مادی بیش از هر چیزی به اهمیت مسائل مطرح در بیانیه برمی‌گردد که به واسطه همین اهمیت، صادرکننده بیانیه از فرایندهای مادی برای شفافیت بیشتر و قابل‌فهم‌تر کردن این گفتمان بهره برده است تا موضوعات و ایده‌ها به مخاطبان به شکل ملموس‌تری انتقال یابند. بسامد نسبتاً زیاد فرایند رابطه‌ای نیز به دلیل ارتباط مؤثر و وثیقی است که رهبر معظم بین روایت از گذشته با شرح وضعیت فعلی و افق‌گشایی‌های بلندمدت برقرار ساخته‌اند تا تمام مفاهیم و واقعیت‌های اساسی این سه دوره را در یک چشم‌انداز کلی برای استفاده مخاطب به‌ویژه جوانان برای ورود آگاهانه به جهان بزرگ چهل سال دوم به نمایش بگذارند.

از منظر بینافردی مشخص شد که ساخت وجهی غالب بیانیه بندی است دارای فاعل غائب، زمان حال، قطبیت مثبت و وجه خبری. بسامد غالب فاعل غائب نسبت به سایر فاعل‌ها نشان‌دهنده تمرکز گوینده بر اعمال و کارهای انجام‌شده است بدون اینکه خود را به‌عنوان عضو مهمی از رویدادهای مطرح‌شده معرفی کند. از آنجا که زمان حال بی‌نشان‌ترین زمان برای بازنمایی فرایند مادی است، زمان حال به تناسب بسامد غالب فرایند مادی، بیشترین بسامد را در مقایسه با گذشته و آینده به خود اختصاص داده است تا رویدادهای واقعی را به شکلی پویاتر انعکاس دهد و باعث ارتباط مؤثرتر و اثرگذاری بیشتر بر مخاطب شود. قطبیت مثبت نیز به دلیل قطعیت و صراحت کلام و مهم‌تر اطمینان نویسنده از قضاوت و روایت خویش از مسائل گوناگون، بیشترین کاربرد را به منظور امیدبخشی و شوق‌انگیزی در جوانان به‌عنوان شأن نزول بیانیه برای اقدام و عمل برای نیل به آرمان اصلی انقلاب یعنی ایجاد تمدن بزرگ اسلامی به خود اختصاص داده است. از طرفی، بسامد غالب وجه خبری نیز به‌عنوان نمونه اعلای فعل و صورت بارز و بی‌نشان برای تبادل اطلاعات، بیان کردن و توصیف گفتمان، گویای قاطعیت در عمل و تأثیر بیشتر کلام نویسنده است.

برایند کلی نتایج بیان‌شده حاکی از گفتمان واقع‌بینانه همراه با قاطعیت، صراحت و صداقت در کلام است که در جای‌جای بیانیه ساری و جاری است. درواقع، تمرکز اصلی بیانیه بر شرح صادقانه، واقع‌گرایانه و البته آرمان‌گرایانه از ضعف‌ها و قوت‌ها، فعالیت‌ها، اقدامات، برنامه‌ها و سیاست‌هایی است که عمدتاً از طریق فرایندهای مادی و رابطه‌ای در دسترس تجربه انسانی قرار گرفته‌اند. بنابراین، در راستای نتایج به‌دست‌آمده یک توصیه و یک پیشنهاد ارائه می‌شود:

توصیه می‌شود فعالان و رهبران سیاسی و اجتماعی برای نوشتن بیانیه قاطع و صریح از بیانیه

گام دوم به‌عنوان الگو و از نتایج این پژوهش به‌ویژه چرایی استفاده از مؤلفه‌های نقش‌گرا (که در بخش تبیین داده‌ها مفصل درباره آن صحبت شد) حتماً بهره گیرند.

پیشنهاد می‌شود بیانیه گام دوم انقلاب با بیانیه‌های رهبران سیاسی دیگر کشورها از منظر نقش‌گرایی مقایسه و نتایج و به‌ویژه استلزامات حاصل به پژوهشگران و علاقه‌مندان ارائه شود.

منابع و مآخذ

۱. آقاگل‌زاده، فردوس (۱۳۸۵). ***تحلیل گفتمان انتقادی***. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

۲. اشیری، سعید (۱۳۹۷). پرونده گام دوم انقلاب: ده کارکرد گفتمانی بیانیه گام دوم انقلاب. برگرفته از پیوند https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=41855.

۳. بازوبندی، حسین (۱۳۹۵). ***بررسی شیوه تبادل معنا در قرآن کریم از منظر فرانقش بینافردی***. رساله دکتری منتشرنشده. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

٤. بلیغ، علیرضا (۱۳۹۷). پرونده گام دوم انقلاب: مانیفست جمهوری اسلامی برای آینده. برگرفته از پیوند: https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=41725.

۵. دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۸). ***زبان‌شناسی نظری***. تهران: سمت.

٦. زینوند لرستانی، آزاده و دیگران (۱٤۰۱). تحلیل گفتمان بیانیه «گام دوم انقلاب»: فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی نظام اسلامی با توجه به مفهوم «دشمن». ***پژوهش‌های سیاست اسلامی***. ۱۰ (۲۱). ۲۱۰ ـ ۲۳۵.

۷. شریفی‌مقدم، آزاده (۱۳۸۷). تصویرگونگی در مقوله فعل در زبان فارسی. مجله علمی ـ پژوهشی ***دستور (ویژه‌نامه فرهنگستان)***. ٤ (۳). ۱۵۱ ـ ۱۳۵.

۸. عبداللهی، محمد (۱۳۹۷). پرونده گام دوم انقلاب: نگاه واقع‌بینانه؛ مغز بیانیه گام دوم». برگرفته از پیوند: https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=41707.

۹. غلامی، محبوبه (۱۳۸۹). نشان‌داری رده‌شناختی در زبان فارسی. ***دستور (ویژه‌نامه فرهنگستان)***. ٦ (٤). ۲۰۸ ـ ۲۳٦.

۱۰. غمامی، سید محمدمهدی (۱۳۹۷). نسبت‌سنجی «الگوی پایه اسلامی‌ایرانی پیشرفت» و «بیانیه گام دوم انقلاب». ***کیهان فرهنگی***. ۳۵ (۳۸٦). ٦۸ ـ ۳۳.

۱۱. مقدمی، محمدتقی (۱۳۹۰). نظریه تحلیل گفتمان لاکلا و موف و نقد آن. ***معرفت فرهنگی اجتماعی***. ۲ (۲). ۱۲٤ ـ ۹۱.

۱۲. نادری، مهدی و روح‌الله فرهادی (۱٤۰۰). خوانش گفتمانی مقاومت در بیانیه گام دوم انقلاب. ***نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان***. ۱۱ (٤). ۳۱ ـ ۹.

۱۳. نادری، مهدی و شهره پیرانی (۱۳۹۹). راهبردهای پیشرو در پساچهل‌سالگی انقلاب اسلامی (تبیین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی). ***دانش سیاسی***. ۱٦ (۳۱). ۳۲۸ ـ ۳۰۵.

۱٤. نصرت‌پناه، محمدصادق و دیگران (۱۳۹۸). تحلیل گفتمان بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از روش نورمن فرکلاف. ***مطالعات راهبردی بسیج***. ۲۲ (۳). ٦۵ ـ ۳۹.

15. Eggins, S. (2004). ***An Introduction to Systematic Functional.*** Grammar, New York: Continuum.
16. Fawcett, R. P. (1988). What makes a “good” system network good?. in: J. D. Benson & W. S. Greaves (eds). ***Systemic functional approaches to discourse***. Norwood, NJ: Ablex. 1-28.
17. Greenberg, Joseph H. (1966). ***Language universals, with special reference to feature hierarchies***. The Hague: Mouton.
18. Halliday, M. A. K. & C. M. I. M. Matthiessen (2004). ***An Introduction to Functional Grammar***. Third ed, London: Oxford.
19. Halliday, M. A. K. & C. M. I. M. Matthiessen (2014). ***Halliday’s Introduction to Functional Grammar***. 4th ed. London: Oxford.
20. Halliday, M. A. K. & Z. L. James (1993). A quantitative study of polarity and primary tense in the English finite clause. in: J. M. Sinclair & et al (eds). ***Techniques of description: spoken and written discourse***. London and New York: Routledge. 32–66.
21. Halliday, M. A. K. (2003). ***On language and linguistics***. Continuum.
22. Martin, J. R. (2000). ***Close Reading: Functional Linguistics as a Tool for Critical Discourse Analysis***. London: Cassell.
23. Montgomery, Martin (2019). ***Language, media and culture: key concepts***. New York: Routledge.
24. Paltridge, B. (2012). ***Discourse Analysis: An Introduction***. 2nd ed. London: Bloomsbury.
25. Schegloff, E. (1997). Whose text? Whose context?. ***Discourse & Society***. Society. 87-165.
26. Toolan, M. (1997). What is critical discourse analysis and why are people saying such terrible things about it?. ***Language and Literature***. 83–103.